

Odborná latina I

Literatura

- Materiály v IS – povinně nastudovat pracovní listy k lekcím
- Doporučená literatura:
 - Kábrt, Jan – Kábrt, Jan jr.: **Lexicon medicum**. Praha: Galén, 2004. (2., dopl. a přeprac. vyd.)
 - Vokurka, Martin, Hugo, Jan. Velký lékařský slovník. Praha, 2009. ISBN 978-80-7345-202-5.
 - Martin Vejražka, Dana Svobodová: **Terminologiae medicae Ianua**. Úvod do problematiky řeckolatinšské lékařské terminologie pro studenty magisterského studia lékařství. Praha: Academia, 2002 (1. vydání).

Organizační pokyny

- **Kontaktní informace**
- PhDr. Renata Prucklová
- Po 11,00-12,00 nebo dle domluvy
- (Univerzitní kampus, C15, room 111)
- Email:
- prucklova@fsps.muni.cz
- Při emailové komunikaci vždy uvádějte kód kurzu a číslo skupiny!!!!
- **Absence**
- Povolené jsou 2 absence bez omluvy, další nutno omluvit v IS. Výuku nahradit nelze!

Cíle předmětu

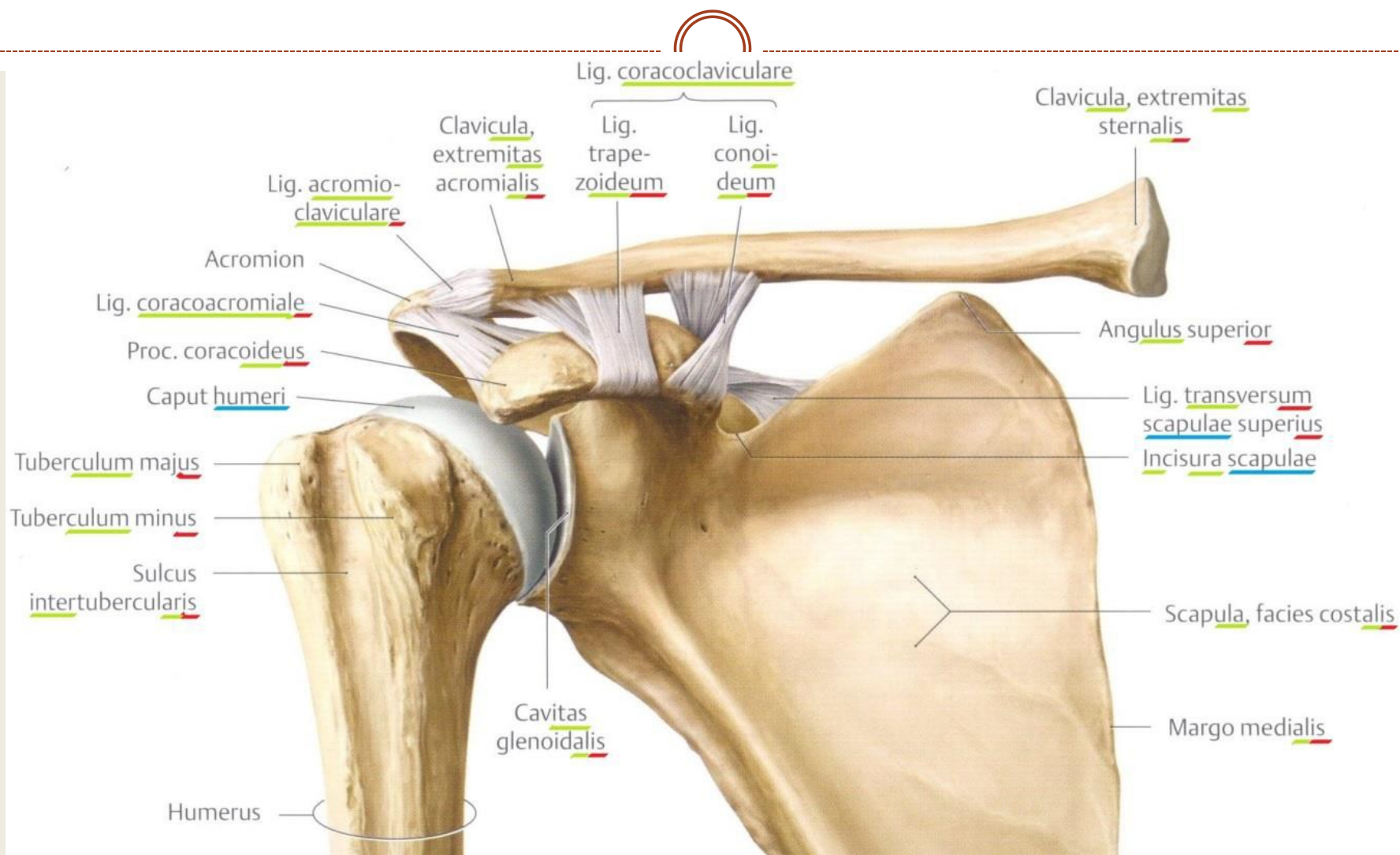
- základní orientace v lékařské terminologii
- porozumění zákonitostem z oblasti morfologie a syntaxe latinských a latinizovaných lékařských termínů
- pochopení významu termínů na základě:
 - A) analýzy slovotvorné struktury
 - B) rozpoznání syntaktické struktury u víceslovných termínů
- vytváření jazykově korektních spojení při překladu do latiny (zejména u anatomických termínů)
- znalost synonymních způsobů vyjádření (zejména v klinické terminologii)
- náležité užití termínů v kontextu studovaného oboru

Uplatnění

- Anatomická nomenklatura:
 - latinské názvosloví (TA = Terminologia Anatomica)
 - oficiální, mezinárodně uznávaná
 - revizi schvaluje a vydává FICAT (Federative International Committee on Anatomical Terminology)
- Klinická a patologická terminologie
 - dosud nebyla kodifikována na mezinárodní úrovni, i když existují dokumenty, které ji částečně doplňují (MKN 10, ICD-10 -International Classification of Diseases and Related Health Problems, SNOMED Systematized Nomenclature of Medicine–celosvětově používaný klinický terminologický systém a pod.)
 - v této oblasti lékařské terminologie se užívají i termíny přejaté z různých dalších jazyků, resp. se latinské a řecké výrazy počestují
 - latina se uplatňuje v názvech nemocí, úrazů a operačních zákroků, nejčastěji v hospitalizačních a operačních diagnózách:
 - ✦ *morbus hypertonicus, diabetes mellitus*
 - ✦ *fractura costarum complicata*
 - ✦ *extractio chirurgica*

Anatomické termíny ukázka

Výslovnost

- Latinská abeceda má 24 písmen, chybí J a W
- **SAMOHLÁSKY**
 - **Dvojhlasčky**
 - ✦ **ae/oe** [é] (*anaemia, lagoena*)
X
oē na konci slov není dvojhlasčka, čteme tedy [oé]
diploē [dyploé]
- **SOUHLÁSKY**
 - **C**
 - ✦ vyslovuje se jako [k]: *scapula, scabies, cranium, vulnus sclopetarium, lac*
 - ✦ pokud:
 - za ním následuje **a, o, u**
 - za ním následuje souhláska
 - je na konci slova
 - vyslovuje se jako [c]: *cervix uteri, intestinum caecum, coeliakia, suspicio, cystis*
 - pokud:
 - za ním následuje vyslovované [e/é] nebo [i/í], zapsané jako *e, ae, oe, i, y*

Výslovnost

- **S**
 - vyslovuje se [z], pokud:
 - ✦ se vyskytuje uprostřed slova mezi dvěma samohláskami, např.
 - *os nasale, adhesiones, mesencephalon*
 - ✦ tomuto grafému předchází samohláska a za ním následuje *m*, např.
 - *plasma, infantilismus, aneurysma*
 - ✦ následuje po grafémech *l*, *r*, nebo *n*, např.
 - *pulsus, metatarsus, mensis*
 - v ostatních případech se vyslovuje jako [s]:
 - *os sacrum, strangulatio, systema*
 - ! Pozor na výslovnost zdvojeného -ss-!
 - ✦ *ossa* [ossa] – *intestinum crassum* [krassum]

Výslovnost

- **Skupiny hlásek**

- **qu/ngu** [kv/ngv] (*aqua, lingua*)
- **su** [sv] před samohláskou téže slabiky (*suavis*)
- **di, ti, ni** [dy, ty, ny] *diabetes, tibia, pneumonia*
 - ✦ výjimka: **ti** + samohláska: [ci] *substantia*
 - ✦ **!X** pokud **ti** předchází **s, t, x** nebo se jedná o slovo původem řecké, pak čteme [ty] (*ostium*)
- **ex** + vokál [egz] *exitus*
- **i/y** + samohláska [ij]
 - ✦ *arteria, myometrium*
- **ph** [f] *rhaphē, phalanx*
- **rh** [r] *haemorrhagia*
- **th** [t] *thorax*

- Písmena *ch, k, ph, rh, th, y*, z svědčí o řeckém původu slova:

- *chole, skeleton, raphe, rhinitis, therapia, cystis, eczema*

Délka slabik a přízvuk - informace

- Délka slabik
 - vyznačuje se vodorovnou čárkou nad příslušnou samohláskou
 - přirozená délka
 - ✦ slabika je dlouhá, pokud obsahuje dlouhou samohlásku nebo dvojhlásku
 - *vēna, oedēma*
 - poziční délka
 - ✦ slabika může být dlouhá i tehdy, pokud za krátkou samohláskou následuje skupina souhlásek
 - *maxilla, dēcubitus profundus*
 - ✦ ! Je-li v dané skupině souhlásek b, p, d, t, g, c, q + r / l, slabika se dlouze nečte
 - vertebra
- Přízvuk
 - u dvojslabičných slov je na druhé slabice od konce
 - ✦ *pulmo, cervix*
 - u tří- a víceslabičných slov se přízvuk řídí délkou předposlední slabiky
 - ✦ je-li dlouhá, je přízvuk na ní
 - *medicīna, papilla*
 - ✦ je-li krátká, je přízvuk na třetí slabice od konce
 - ✦ *corōnārius, humerus, cerebrum*

Přečtěte

- lingua, unguis, diameter obliqua, liquor cerebrospinalis, lobus quadratus hepatis
- os nasale, medulla ossium, dorsum, ossa cranii, intestinum crassum, junctura fibrosa, membrana interossea antebrachii, musculus masseter, musculus risorius
- aorta descendens, arteria comitans nervi ischiadici, articulatio sacrococcygea, intestinum caecum, tunica mucosa vesicae urinariae, fossa sacci lacrimalis, pectus, occiput
- phalanx media, diaphragma, diaphysis, encephalon, os sphenoidale, hemispherium, kyphosis, sphincter, nephros, symphysis pubica
- antebrachium, facies, atrium cordis dextrum, brachium sinistrum, endometrium, frenulum labii inferioris, impressio cardiaca, os hyoideum, promontorium
- tonsillae palatinae, areae gastricae, arteria nutricia ulnae, cartilago tubae auditivae, meatus nasopharyngeus, membrana vitrea, musculus tensor fasciae latae, plicae palatinae transversae, sulcus glutealis, tunica mucosa tracheae

Latinská morfologie

Slovní druhy (se kterými se v lékařské terminologii setkáte)	Podstatná jména	Substantiva
	Přídavná jména	Adjektiva
	Číslovky	Numeralia
	Slovesa	Verba
	Příslovce	Adverbia
	Přeložky	Prepozice

Gramatický rod podstatných jmen	mužský	maskulinum (m.)
	ženský	femininum (f.)
	střední	neutrum (n.)

Gramatické číslo	jednotné	singulár (sg.)
	množné	plurál (pl.)

Výrazy vyznačené tučně budeme v hodinách běžně používat, takže se je naučte.

Latinská substantiva

- Latinská substantiva jsou slova ohebná a tedy je skloňujeme

Pády	1. pád	nominativ	
	2. pád	genitiv	neshodný přívlastek
	3. pád	dativ	
	4. pád	akuzativ	předložkový pád
	5. pád	vokativ	
	6. pád	ablativ	předložkový pád

- V lékařské terminologii se setkáme pouze s 1., 2., 4. a 6. pádem

Latinská substantiva

- Rozděluje se do 5 deklinací (způsobů skloňování)
- Pro správné přiřazení substantiva do jedné z deklinací je třeba znát slovníkový tvar a význam i funkci jednotlivých údajů, např.

herba, ae, f.

Tvar nominativu sg. koncovka genitivu sg. gramatický rod

- JEN podle koncovky genitivu singuláru je možné určit, do které z deklinací substantivum patří.

	1. deklinace	2. deklinace	3. deklinace	4. deklinace	5. deklinace
Koncovka gen. sg.	-ae / ēs	-ī	-is	-ūs	-ēī/-eī

- Na základě gramatického rodu je možné k substantivu přiřadit správný tvar adjektiva.

Cvičení

	1. deklinace	2. deklinace	3. deklinace	4. deklinace	5. deklinace
Koncovka gen. sg.	-ae / ēs	-ī	-is	-ūs	-ēī / -eī

- Určete deklinaci následujících substantiv:
 - *ductus, ūs, m.*
 - *glycerolum, i, n.*
 - *ampulla, ae, f.*
 - *morbus, i, m.*
 - *auris, is, f.*
 - *dolor, oris, m.*

Latinská substantiva

- Rod

- ovlivňuje tvar a způsob skloňování adjektiva, se kterým dané substantivum vytváří spojení (shodný přívlastek), např.

- ✦ *dexter, dextra, dextrum* (pravý, pravá, pravé = ležící na pravé straně)
- ✦ *ductus (m.) lymphaticus dexter* (pravý mízovod)
- ✦ *arteria (f.) coronaria dextra* (pravá věnčitá tepna)
- ✦ *genu (n.) dextrum* (pravé koleno)

- rod latinského substantiva nemusí odpovídat rodu jeho českého ekvivalentu, např.

- ✦ *os (n.)* = kost (f.)
- ✦ *cerebrum (n.)* = mozek (m.)

1. deklinace

- Charakteristické rysy:
 - koncovka **-ae** (příp. **-es**) v genitivu singuláru
 - substantiva převážně ženského rodu
 - ✦ Př. *aorta, ae, f.* (srdečnice), *aqua, ae, f.* (voda), *salvia, ae, f.* (šalvěj)
 - maskulina výjimečně (př. *collega, ae, m.*), neutrum žádné
 - do 1. deklinace patří i adjektiva, a to tvar adjektiv 1. a 2. deklinace určený pro feminina
 - ✦ *amarus, amara, amarum*
 - ✦ *dexter, dextra, dextrum*

1. deklinace

- Skloňování podle vzoru *arteria*, ae, f.

pád	singulár	plurál
nom.	<i>arteria</i>	<i>arteriae</i>
gen.	<i>arteriae</i>	<i>arteriārum</i>
ak.	<i>arteriam</i>	<i>arteriās</i>
abl.	<i>arteriā</i>	<i>arteriīs</i>

- Podle vzoru *arteria* se skloňují tvary ženského rodu adjektiv 1. a 2. deklinace
- SG
 - nom. *arteria longa*
 - gen. *arteriae longae*
 - ak. *arteriam longam*
 - abl. *arteriā longā*
- PL
 - arteriae longae*
 - arteriārum longārum*
 - arteriās longās*
 - arteriīs longīs*

1. deklinace

- Substantiva 1. deklinace řeckého původu:
 - nom. sg. zakončený na **-a**, gen. sg. **-ae**, např. *artēria, ae, f.*; skloňují se podle vzoru *gutta*
 - nom. sg. zakončený na **-ē**, gen. sg. **-ēs**, např. *systolē, ēs, f.*; v singuláru si uchovávají původní řecké koncovky
 - nom. sg. zakončený na **-ēs**, gen. sg. na **-ae**, např. *diabētēs, ae, m.*; skloňují se podle vzoru *gutta*, v některých pádech v singuláru mohou mít i původní řecké koncovky

1. deklinace – substantiva latinského a řeckého původu

	artēria, ae, f.	systolē, ēs, f	diabētēs, ae, m.
nom. sg.	artēria	systolē	diabētēs
gen. sg.	artēriae	systolēs	diabētae
ak. sg.	artēriam	systolēn	diabētēn / -am
abl. sg.	artēriā	systolē	diabētē / -ā

- Všechna substantiva skloňovaná podle vzoru *systolē* jsou rodu ženského
- Všechna substantiva skloňovaná podle vzoru *diabētēs* jsou rodu mužského
- V plurálu se všechny vzory skloňují podle vzoru *arteria*
- Celkový přehled skloňování viz tabulka *Přehled deklinací pdf* ve studijních materiálech

Shodný přívlastek, pozice adjektiva

- **Shodný přívlastek**

- nejčastěji jej představuje adjektivum
 - ✦ *lagoena pura*
- shodný = adjektivum je vždy ve stejném pádě, čísle a rodě jako řídící substantivum

nom. sg.	nom. pl.
<i>arteria longa</i>	<i>arteriae longae</i>
dlouhá tepna	dlouhé tepny

- ! Pozor na **pozici adjektiva** v latinských termínech!
 - ✦ adjektivum se obvykle postponuje = klade až za substantivum, se kterým tvoří spojení
 - ✦ při překladu do češtiny se často postupuje zprava doleva, např.
 - *arteria coronaria dextra* = pravá věňčitá tepna

Neshodný přívlastek

- **Neshodný přívlastek**

- nejčastěji jej představuje substantivum v genitivním tvaru,
 - ✦ *fractura claviculae* = zlomenina **klíční kosti**
- resp. substantivum v předložkové vazbě (s akuzativem, ablativem):
 - ✦ *influenza cum pneumonia*
- „neshodný“ – tj. neshoduje se s řídícím substantivem v pádě, čísle rodě a zůstává vždy v původním tvaru (nejčastěji gen., popř. akuz., abl.)
 - ✦ *venae profundae linguae*
= hluboké žíly jazyka
 - ✦ gen.pl.: *venarum profundarum linguae*
= hlubokých žil jazyka